

K srednjeveškemu meču s tavširanimi znaki iz reke Voglajne pri Bežigradu (Celje)

Gaspari, Andrej

Source / Izvornik: **Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu, 2023, 40, 125 - 139**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.33254/piaz.40.1.5>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:291:959457>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-23**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

UDK 902
ISSN 1330-0644
Vol. 40/1
ZAGREB, 2023.

PRILOZI

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu
Str./Pages 1–180, Zagreb, 2023.

**PRILOZI INSTITUTA ZA ARHEOLOGIJU
U ZAGREBU, 40/1/2023
STR./PAGES 1–180, ZAGREB, 2023.**

Izdavač / Publisher
INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva /
Address of the editor's office
Institut za arheologiju / Institute of archaeology
HR-10000 Zagreb, Jurjevska ulica 15
Hrvatska / Croatia
Telefon / Phone ++385 / (0)1 61 50 250
Fax ++385(0)1 60 55 806
e-mail: urednistvo.prilozi@iarh.hr
<http://www.iarh.hr>

Glavni i odgovorni urednik / Editor in chief
Marko DIZDAR

Tehnički urednici / Technical editors
Marko DIZDAR
Katarina BOTIĆ

Uredništvo / Editorial board
Prapovijest / Prehistory:
Marko DIZDAR, Institut za arheologiju, Zagreb,
Hrvatska
Snježana VRDOLJAK, Institut za arheologiju, Zagreb,
Hrvatska
Viktória KISS, Hungarian Academy of Sciences,
Institute of Archaeology, Budapest, Hungary
Antika / Antiquities:
Goranka LIPOVAC VRKLJAN, Institut za arheologiju,
Zagreb, Hrvatska
Ivan RADMAN-LIVAJA, Arheološki muzej u Zagrebu,
Zagreb, Hrvatska
Srednji vijek i novi vijek / Middle Ages and Modern era:
Tajana SEKELJ IVANČAN, Institut za arheologiju,
Zagreb, Hrvatska
Katarina Katja PREDOVNIK, University of Ljubljana,
Faculty of Arts, Ljubljana, Slovenia
Natascha MEHLER, Eberhard Karls University of
Tübingen, Tübingen, Germany
Tatjana TKALČEC, Institut za arheologiju, Zagreb,
Hrvatska
Metodologija / Methodology
Predrag NOVAKOVIĆ, University of Ljubljana, Faculty
of Arts, Ljubljana, Slovenia

Izdavački savjet / Editorial advisory board
Dunja GLOGOVIĆ, Zagreb, Hrvatska
Ivor KARAVANIĆ, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski
fakultet, Odsjek za arheologiju, Zagreb, Hrvatska
Kornelija MINICHREITER, Zagreb, Hrvatska
Alexander T. RUTTKAY, Nitra, Slovakia
Ivančica SCHRUNK, University of St. Thomas, St. Paul,
Minnesota, USA
Željko TOMIČIĆ, Hrvatska Akademija znanosti i
umjetnosti, Zagreb, Hrvatska
Ante UGLEŠIĆ, Sveučilište u Zadru, Odjel za
arheologiju, Zadar, Hrvatska

Prijevod na engleski / English translation
Tomislav BILIĆ, Vojislav FILIPOVIĆ, Marko MARAS,
Marin MATKOVIĆ, Andreja MAVER, Katarina ŠPREM

Lektura / Language editor
Ivana MAJER, Marko DIZDAR (hrvatski jezik / Croatian)
Marko MARAS (engleski jezik / English)

Korektura / Proofreads
Katarina BOTIĆ

Grafičko oblikovanje / Graphic design
Umjetnička organizacija OAZA

Računalni slog / Layout
Hrvoje JAMBREK

Tisak / Printed by
Sveučilišna tiskara d.o.o., Zagreb

Naklada / Issued
400 primjeraka / 400 copies

Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu indeksirani su u /
Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu are indexed by:
DYABOLA – Sachkatalog der Bibliothek – Römisch-
Germanische Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Frankfurt a. Main
Clarivate Analytics services – Web of Science Core
Collection
CNRS / INIST – Centre National de la Recherche
Scientifique / L'Institut de l'Information Scientifique et
Technique, Vandoeuvre-lès-Nancy
EBSCO – Information services, Ipswich
ERIH PLUS – European Reference Index for the
Humanities and Social Sciences, Norwegian
Directorate for Higher Education and Skills, Bergen
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i
otvorenom pristupu na
<https://hrcak.srce.hr/prilozi-iaz>
E-edition. The publication is available in digital and
open access form at
<https://hrcak.srce.hr/prilozi-iaz?lang=en>

DOI 10.33254

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons
Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons
Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

CONTENTS

Izvorni znanstveni radovi

Original scientific papers

5

KATARINA ŠPREM
**Ležišta rožnjaka u Istri,
Hrvatska
Izvori kamene sirovine
prapovijesnih zajednica na
poluotoku**

KATARINA ŠPREM
Chert deposits in Istria, Croatia
Raw material sources for
prehistoric communities on the
Peninsula

41

TINO TOMAS
**Rezultati istraživanja
prapovijesne kamene gomile
u Drinovcima s posebnim
osvrtnom na zlatne nalaze**

TINO TOMAS
The results of the excavations
at the prehistoric stone mound
in Drinovci with a special focus
on gold finds

75

MATEUSZ CWALIŃSKI
VOJISLAV FILIPOVIĆ
ALEKSANDAR BULATOVIĆ
SARJIT KAUR
EDITH STOUT
RADA GLIGORIĆ
**Paulje, mound XI (mound K):
new absolute dates and
provenience of the earliest
amber finds in Serbia**

MATEUSZ CWALIŃSKI
VOJISLAV FILIPOVIĆ
ALEKSANDAR BULATOVIĆ
SARJIT KAUR
EDITH STOUT
RADA GLIGORIĆ
Humka XI (K) sa lokaliteta
Paulje: novi apsolutni datumi i
poreklo najranijih nalaza ćilibara
u Srbiji

99

TOMISLAV BILIĆ
**A hoard of Huși-Vovriești coins
from Josipovac – Selište near
Osijek**

TOMISLAV BILIĆ
Ostava kovanica tipa Huși-
Vovriești s nalazišta Josipovac
– Selište kraj Osijeka

125

ANDREJ GASPARI
**K srednjeveškemu meču
s tavširanima znaki iz reke
Vogljajne pri Bežigradu (Celje)**

ANDREJ GASPARI
On the medieval sword with
inlaid marks from the River
Vogljajna at Bežigrad (Celje)

141

MARIN MATKOVIĆ
Keramičke lule iz Osijeka

MARIN MATKOVIĆ
Tobacco clay pipes from Osijek

173

Guidelines for contributors

Upute autorima

K SREDNJEVEŠKEMU MEČU S TAVŠIRANIMI ZNAKI IZ REKE VOGLAJNE PRI BEŽIGRADU (CELJE)

ON THE MEDIEVAL SWORD WITH INLAID MARKS FROM THE RIVER VOGLAJNA AT BEŽIGRAD (CELJE)

Izvorni znanstveni rad / srednjovekovna arheologija
Original scientific paper / Medieval archaeology
UDK UDC 904:623.444.2(497.4)''653''
Priljeno / Received: 12. 10. 2022. Prihvačeno / Accepted: 30. 1. 2023.

ANDREJ GASPARI
University of Ljubljana
Faculty of Arts
Department of Archaeology
Aškerčeva 2
SI-1000 Ljubljana
andrej.gaspari@ff.uni-lj.si

Prispevek predstavlja arheološko najdbo srednjeveškega meča iz obrežnih naplavin reke Voglajne pri Bežigradu, severovzhodno od Celja (Slovenija). Razmeroma dobro ohranjen meč dolžine 95,2 cm in mase 765 g je del izvorne zbirke celjskega Pokrajinskega muzeja, kamor je došel že pred letom 1889. Orožje lahko na podlagi oblikovnih in metričnih značilnosti rezila z razmeroma širokim žlebom (tip X po E. Oakeshottu oziroma različica 5b po A. Geibigu) ter ročajnega dela z ravnim branikom in mandljastim/lečastim glavičem (kombinacijski tip 16 / var. I (16-15-9-12) po Geibigu) uvrstimo med starejše primerke mečev z glaviči tipa A po Oakeshottu in datiramo v 11. stoletje ali prvo polovico 12. stoletja. Na eni strani rezila so ostanki okoli 20 cm dolgega zaporedja tavširanih železnih znakov, ki zaradi korodiranosti površine žleba ostaja nerazvozvano. Skladnost posameznih delov orožja kaže, da gre verjetno za originalno konfiguracijo meča, domnevno izdelka ene od mečarskih delavnic v osrednjem Porenju. Najdišče meča v bližini Bežigrada, topografsko izpostavljene in strateško pomembne vzpetine v bližini vozlišča prometnih smeri med Štajersko in Kranjsko, opozarja na morebiten obstoj vojaške točke, ki je dopolnjevala nadzorne funkcije domnevanega zgodnjega oporišča grofov Savinjske marke na celjskem Zgornjem (Starem) gradu. Glede na kontekst odkritja sodi meč iz Voglajne v prevladujočo kategorijo vodnih najdb, vendar notranja evidenca orožja ne ponuja zadostnih opor za pojasnitev okoliščin potopitve.

Ključne besede: Celje, Bežigrad, Voglajna, arheologija, visoki srednji vek, orožje, meči, vodne najdbe

The paper presents the archaeological find of a medieval sword recovered from the riverbank deposits of the Voglajna near Bežigrad, northeast of Celje (Slovenia). The relatively well-preserved sword with a length of 95.2 cm and a mass of 765 g is part of the original collection of the Celje Regional Museum, to which it came before 1889. The shape and metric characteristics of the blade with a relatively wide fuller (Oakeshott's Type X or Geibig's Variant 5b) and the hilt with a short, straight crossguard and almond-shaped/lenticular pommel (Geibig's combination Type 16 / Var. I (16-15-9-12)) show it to be an early example of swords with pommels of Oakeshott's Type A, dating to the 11th or the first half of the 12th century. One side of the blade bears the remains of a 20 cm long sequence of inlaid iron marks, which remain indecipherable due to corrosion. The harmony of the parts seems to indicate a preserved original design, presumably produced by one of the sword workshops on the Middle Rhine. The findspot of the sword in the vicinity of Bežigrad, a topographically exposed and strategically important promontory near the intersection of the routes connecting Styria and Carniola, alerts to the possible existence of a military post that supplemented the control functions of the presumed early stronghold of the Margraves of the Savinja March on Zgornji (Stari) Grad in Celje. The find context of the sword places it in the predominant category of water finds, but the internal evidence (condition after conservation) of the weapon and the available data on the particular circumstances of the find do not provide sufficient support to explain the background of its sinking.

Key words: Celje, Bežigrad, Voglajna, archaeology, High Middle Ages, weapons, swords, water finds

UVOD

Med najstarejšimi in hkrati najprepoznavnejšimi eksponati iz zbirk Pokrajinskega muzeja Celje je tudi srednjeveški meč iz Voglajne, ki je redno vključen v muzejske vodnike in kataloge (Moškon 1967: 26, št. 210; Cvirn et al. 1993: 77; Fugger Germadnik 1999: 18, št. 10; Badovinac, Jeličić 2006: 27, št. 23; Fugger Germadnik 2014: 152, št. 11) ter pregledne obravnave srednjeveškega orožja s strani domačih specialistov (Lazar 2007: 5, 78, št. 12; Nabergoj 2001a: 7; 2001b: 2), vendar do sedaj ni bil deležen natančnejše raziskave. Našo ambicijo v tej smeri sta vzpodbudila ogled fotografij in pregled meča v živo, ki je potrdil domnevo, da ena stran rezila nosi slabo ohranjene tavširane znake. Kljub rentgenski preiskavi ostajata sestava in pomen zaporedja neznana, saj se je izkazalo, da je zadevni del rezila vendarle preveč korodiran za jasno razbiranje posameznih znakov oziroma črk.¹

¹ Za dovoljenje za objavo meča se zahvaljujem kustosu Damirju Žeriču in direktorju Pokrajinskega muzeja Celje Stanetu Rozmanu, za izvedbo rentgenske preiskave pa Janku Vodišku iz laboratorija za neporušne preiskave Inštituta za metalne konstrukcije. Fotografije orožja je posnel Tomaž Lauko, risbo pa je izdelala Ida Murgelj. Besedilo je prevedla Andreja Maver. Hvala vsem.

INTRODUCTION

The objects that have formed part of the collections of the Celje Regional Museum for the longest time include a medieval sword recovered from the River Voglajna. This sword is also among the museum's most representative exhibits and regularly features in its guides and catalogues (Moškon 1967: 26, no. 210; Cvirn et al. 1993: 77; Fugger Germadnik 1999: 18, no. 10; Badovinac, Jeličić 2006: 27, no. 23; Fugger Germadnik 2014: 152, no. 11) and in the overviews of medieval weapons written by Slovenian authors (Lazar 2007: 5, 78, no. 12; Nabergoj 2001a: 7; 2001b: 2). In spite of this, it has not yet been studied in detail. I was compelled to do just that after seeing its photographs and examining the sword in person, which confirmed the supposition that there were poorly preserved inlaid marks on one side of the blade. The sword was X-rayed, but there is too much corrosion to identify the composition and significance of the marks or letters.¹

¹ I would like to thank Damir Žerič, curator, and Stane Rozman, director of the Celje Regional Museum, for the permission to publish the sword. I am grateful to Janko Vodišek from the laboratory for non-destructive investigations at the Institute of Metal Constructions, Ljubljana, for performing the X-ray analysis. Tomaž Lauko photographed the sword and Ida Murgelj made the drawing; Andreja Maver translated the paper. I thank them all.

NAJDIŠČE

V prvem vodniku po zbirkah muzeja (*Führer durch die Sammlungen des Localmuseums der Stadt Cilli*) iz leta 1889 lahko v zvezi z zadevno najdbo na strani 27 (razdelek 33, kat. št. 1) preberemo: »Schwert mit Kreuzgriff und Pilzknauf (13. Jahrh.) Gefunden 1.8 M. tief im Ufersande der Wogleina bei Vežigrad.« Natančneje okoliščine, kraj in leto odkritja v vodniku niso omenjeni, je pa meč v muzej očitno dospel ob ali nedolgo po ustanovitvi muzeja leta 1882, kar bo morda osvetlil pregled zapisnikov sestankov muzejskega društva.

Iz skopih podatkov iz vodnika je mogoče sklepati o najdišču na obrežju, pri čemer sporočena globina najdbe nakazuje, da meč ni bil odkrit pri površinskem izkoriščanju rečnega proda, temveč globljem izkopu neopredeljive narave, morda v okviru izravnavnalnih del spodnjega toka Voglajne. Glede na obdobje akcesije gre morda za posege, izvedene v času obsežnejših regulacijskih del na Savinji in njenih pritokih v letih 1876–1893 (Orožen 1956: 17–18). Sporočeni podatki odkritje umeščajo v bližino Bežigrada (252 m n.v.), nizkega, a markantnega kopaste-ga zaključka naravnega pomola v osi zahod-vzhod, ki se pne nad severozahodnim delom nekdanjega velikega zavoja reke med Teharjami in sotočjem s Hudinjo (sl. 1). Zahodni del pomola na severu omejuje potok (vzhodna) Ložnica, ki se tik pod Bežigradom izliva v Voglajno. Lega je kljub skromni relativni višini markantna in ponuja dober razgled na vse strani, posebej na ravnino proti severu, vzhodu in jugu (sl. 2).

Toponim Bežigrad se nanaša na lokacijo dvorca oziroma graščine, ki naj bi jo pozidali leta 1685, čeprav je zanesljivo stala že prej (Stopar 1992: 10–11). Kljub temu, da območje omenjenega pomola ni evidentirano v registru kulturne dediščine, zelo verjetno skriva ostanke starejše obljudenosti, morda tudi srednjeveškega predhodnika dvorca iz 17. stoletja. O tem bi lahko pričala precej izpostavljena vloga, ki jo igra Bežigrad v pripovedkah o Celjskih in njihovih gradovih, ter v eni od legend omenjen požig Starega Bežigrada (Orožen 1936). Pomen potencialne utrdbe ob severovzhodnem dostopu v prometno ključen del Savinjske doline, ki ga je širše vojaško obvladoval celjski Zgornji grad, podčrtuje tudi potek alternativnih povezav med Celjem in Ptujem, od katerih naj bi ena potekala mimo Bežigrada proti Spodnjemu Zbelovemu, Poljčanam in naprej proti mestu ob Dravi (Orožen 1971:

FINDSPOT

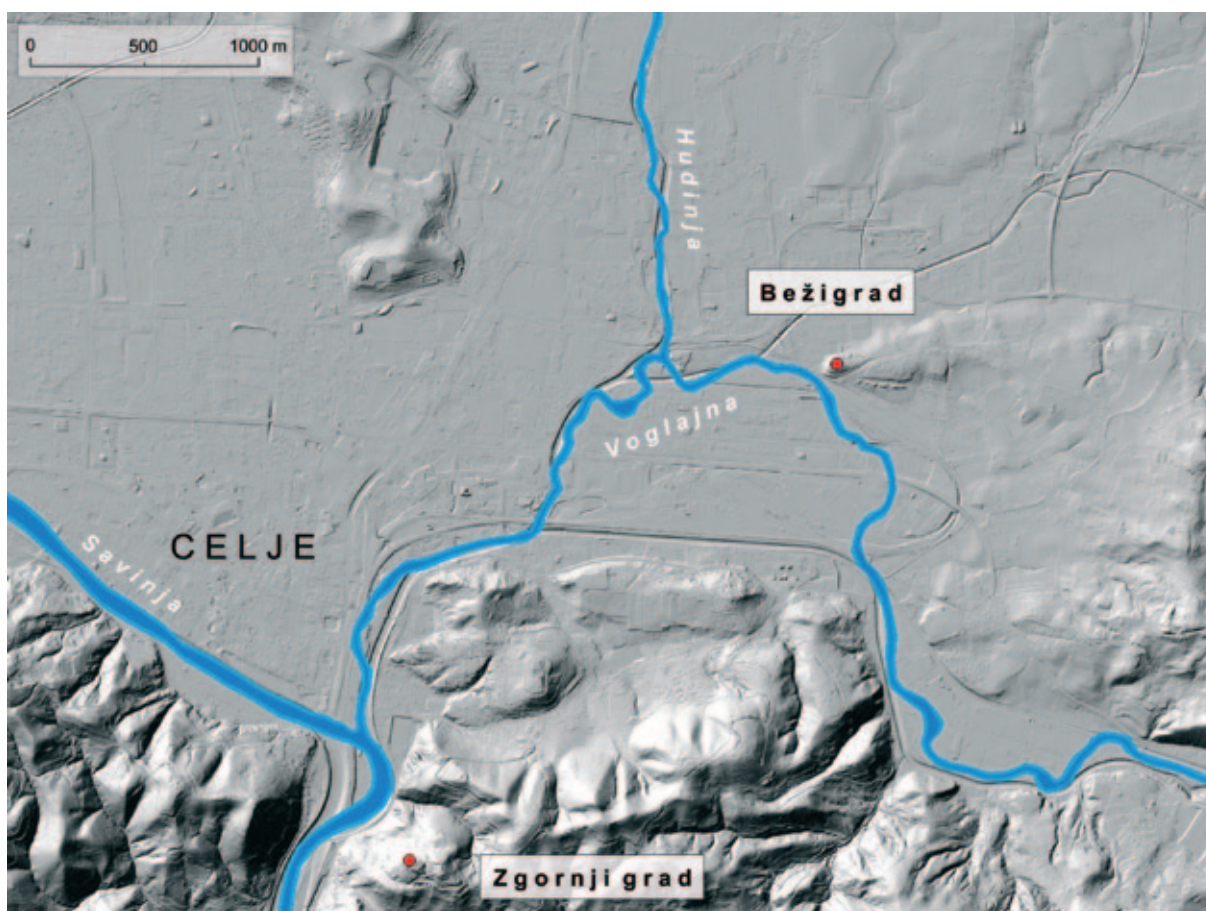
The first guide to the museum's collections from 1889 (*Führer durch die Sammlungen des Localmuseums der Stadt Cilli*) mentions the sword on page 27 (Section 33, cat. no. 1): 'Schwert mit Kreuzgriff und Pilzknauf (13. Jahrh.) Gefunden 1.8 M. tief im Ufersande der Wogleina bei Vežigrad'. The guide offers no further details on the circumstances, location, or year of the find; we can surmise that the sword may have come to the museum in or shortly after 1882, the year when the museum was founded. Consulting the minutes of the museum association meetings could shed light on this.

We can infer from the modest data in the museum guide that the sword was found on the riverbank, with the noted depth suggesting it did not come to light during the surface extraction of river gravel, but rather a deeper excavation of an unknown purpose, possibly as part of the river engineering works in the lower reaches of the Voglajna. Considering the acquisition period, we might be dealing with activities associated with the extensive river engineering works on the Savinja and its tributaries that took place in 1876–1893 (Orožen 1956: 17–18). The data locate the find near Bežigrad (252 m a.s.l.), a low but imposing domed terminal of a natural promontory stretching in a west-east direction, rising northeast of what used to be a large bend of the Voglajna between Teharje and the confluence with the Hudinja (Fig. 1). The (east) Ložnica stream, which flows into the Voglajna just below Bežigrad, delimits the promontory in the north. Despite its low relative altitude, the elevation dominates its surroundings and offers an unimpeded view on all sides, particularly over the plain to the north, east and south (Fig. 2).

The toponym Bežigrad refers to the location of a manor, recorded as built in 1685, though it certainly stood there already prior to this date (Stopar 1992: 10–11). In spite of not being included in the cultural heritage registry, the area of the promontory very likely holds the remains of earlier habitation, possibly also the medieval predecessor of the manor. We may infer as much from the rather prominent role played by Bežigrad in the tales of the Counts of Celje and their castles, with one legend mentioning a fire set to Stari Bežigrad (Orožen 1936). The significance of a fort at the north-east entrance to a crucial communication route of the Savinja Valley, under the broader military control of the stronghold of Zgornji Grad (Upper Castle) in Celje, is underscored by the alternative routes between Celje and Ptuj, one of which is believed to have led past

569–570). Drugo alternativo glavni komunikaciji med Panonijo in Kranjskimi deželami v smeri čez Slovenske Konjice in mimo Vojnika je predstavljala smer, ki je iz Celja vodila proti vzhodu ob Voglajni do Rogatca in od tam naprej proti severovzhodu do Ptuja. Slednjo je na svojem potovanju iz Seville na Štajersko ubral Trevrizent, eden od junakov visokonemškega viteškega epa *Parzival* Wolframa von Eschenbacha iz časa okoli 1200–1210 (Janko 1994; Kos 2002: 318). Poleg začetnega dela obeh povezav proti vzhodu je z Bežigrada dobro vidno tudi stičišče t. i. Ljubljanske ceste s traso, ki je Celjsko kotlino povezovala z dolino Save, posredno pa tudi s komunikacijo proti Koroški, ki se je na Ljubljansko cesto priključila pri Vojniku (Kosi 1998: 208). Vozlišče omenjenih prometnih smeri v vzhodnem delu Savinjske doline se domneva na območju Spodnje Hudinje, severno od poznejše srednjeveške mestne naselbine ter dober kilometer zahodno od Bežigrada.

Bežigrad towards Spodnje Zbelovo, Poljčane, and further on towards Ptuj on the River Drava (Orožen 1971: 569–570). Another alternative route between Pannonia and Carniola leading from Celje across Slovenske Konjice and Vojnik went along the Voglajna to Rogatec and then northeast towards Ptuj. This route was taken on his way from Seville to Styria by Trevrizent, a character from *Parzival*, the High German chivalric romance written by Wolfram von Eschenbach around 1200–1210 (see Janko 1994; Kos 2002: 318). In addition to being the starting point of both eastbound communications, Bežigrad offers a clear view of the junction of Ljubljana Road and the route that linked the Celje Basin with the Sava Valley, and consequently also the route towards Carinthia that joined Ljubljanska Road at Vojnik (Kosi 1998: 208). These lines of communication in the eastern part of the Savinja Valley are believed to have met in the area of Spodnja Hudinja, north of the later medieval urban settlement of Celje and just over a kilometre west of Bežigrad.

Sl. 1 Položaj Bežigrada in Zgornjega gradu na lidarskem posnetku današnjega Celja z rečno mrežo iz obdobja 1880–1885 (izdelal: A. Gaspari; lidar ©gis.arso; »Spezialkarte der Oesterreichischen-Ungarnischen Monarchie«, 1880–1885, 1:75.000 ©gisportal.gov.si)

Fig. 1 Location of Bežigrad and Zgornji Grad on the LiDAR imagery of modern-day Celje with the river network as recorded in 1880–1885 (made by: A. Gaspari; lidar ©gis.arso; *Spezialkarte der Oesterreichischen-Ungarnischen Monarchie*, 1880–1885, 1:75,000 ©gisportal.gov.si)

Povezava med mestom odkritja meča in potencialno lokacijo sočasne utrdbe ali rečnega prehoda ostaja špekulativna. Z vidika velike transportne sposobnosti toka Voglajne za prenos talnega tovora tudi na daljše razdalje bi lahko bilo mesto odkritja meča precej stran od mesta potopitve, kar pa ni nujno. Predmeti z večjo specifično težo in razmeroma majhno površino se lahko po dospetju na rečno dno »ujamejo« v poglobitve ali kanale, kjer lahko v določenih pogojih zelo dolgo ostanejo v nespremenjenem položaju. O slednjem bi lahko pričali celovitost rezila in razmeroma dobro stanje ostrin, po drugi strani pa je ročaj opazno odklonjen od ravnine rezila in začetnega dela trna. Slednje verjetno govori za obremenitve, ki so nastopile po dospetju meča v reko, in tako nakazuje vsaj omejene dolvodno premikanje.

A link between the findspot of the sword and the hypothetical location of a contemporary military post or river crossing remains, for now, a matter of speculation. The Voglajna is known for its significant bedload transport capacity even across long distances, suggesting that the findspot may be far removed from the point where the sword entered the river, but this may not necessarily be the case. It is also true, however, that items of great specific mass and relatively small surface may sink to the bottom and become 'trapped' in depressions or channels that under certain conditions retain the items in the same spot for long periods of time; the fairly good condition of the blade with relatively sharp edges implies precisely that. In contrast, the hilt is slightly offset with regard to the blade and the proximal part of the tang, which may indicate some amount of stress after entering the water and hence at least limited downstream movement.

Sl. 2 Celjska kotlina. Pogled proti zahodu (posnel: A. Gaspari)
Fig. 2 The Celje Basin. Westward view (photo by: A. Gaspari)

Opis meča

Dvorezen meč označujejo široko rezilo z žlebom, kratek ročajni trn, lečast (mandljast) glavič in kratek raven branik, ki kot celota učinkujejo skladno, z uravnoteženimi proporci (sl. 3). Glavič ima tako v pogledu s strani kot od zgoraj lečast

Description of the sword

The double-edged sword has a wide blade with a fuller, a short tang, a lenticular (almond-shaped) pommel, and a short straight crossguard, forming a harmonious whole of well-balanced proportions (Fig. 3). The pommel is

oziroma koničasto ovalen ali koničasto eliptičen obris, njegova velikost, t.j. širina, pa je identična širini rezila pri braniku. Enodelen glavič je nasajen na ploščat ročajni trn pravokotnega preseka, ki se enakomerno širi proti prehodu v rezilo. Za utrditev glaviča v legi je bil presledek med glavičem in trnom verjetno zapolnjen s kovinskimi vložki (Geibig 1991: 95–96, Abb. 24). Na prehod med trnom in rezilom je nasajen preprost raven, dokaj kratek in branik masivnega kvadratnega preseka, ki se proti koncema le neznatno stanjša.

Rezilo se – gledano od ročajnega dela proti konici – približno do zadnje tretjine počasi enakomerno oži, nato pa ostrini izraziteje konvergira in tik pred vrhom preideta v kratko neizrazito konico. Na obeh straneh rezila poteka širok in plitev, slabo profiliran žleb, ki se prvih 30 cm skoraj ne oži, potem pa sledi ostrinama in se konča 10 cm pred konico. Na eni strani rezila so v okoli 23–25 cm dolgem segmentu žleba pod branikom vidni utori in ostanki 1,9–2,0 cm visokih vložkov iz tavširane železne žice ali trakov, širokih okoli 2 mm. Visoka stopnja korodiranosti zadevnega dela onemogoča zanesljivo prepoznavo znakov, enako pa velja tudi za rentgenski posnetek (sl. 4). V začetnem delu polja z znaki, okoli 3 cm od začetka rezila, se razbirajo tri navpične črte (III), ki jim proti konici morda sledijo par spojenih prekrizanih prečk (xx), dva širša neprepoznavna znaka, dve ali tri navpične prečke (?) ter kompleksnejši zaobljen znak, v katerem se morda razbirata zavojka, ki omejujeta proti konici meča usmerjeno odprtino. Kot zadnji znak v zaporedju se pogojno kaže še ena navpična prečka. Zdi se torej, da ne gre za napis v latinski majuskuli, temveč verjetneje za dekorativni dodatek s potencialno simbolno vsebino. Podobna zaporedja z dvema, tremi ali štirimi navpičnimi prečkami se pojavljajo v kombinacijah z geometričnimi oblikami (npr. ovali, krogi in rombi), na rezilih tipa 5 od druge polovice 10. stoletja oziroma začetka 11. stoletja naprej (Geibig 1991: 113–116, 156, Abb. 30, 41).

Invazivnim metalografskim raziskavam rezila, ki bi lahko osvetlile mikrostrukturo njegovega jedra in ostrin, smo se odpovedali zaradi ohranjanja celovitosti muzejskega predmeta. Ne vizualni pregled, ne rentgenski posnetek nista izdala sledov vzorčastega kovaškega varjenja (ang. pattern-welding), zato z nekaj pridržka domnevamo, da ima meč mehkejšo železno osnovo, na katero so bile kovaško privarjene plasti tršega jekla (skupina IIIa po A. Williamsu 2012: 232, 251–260).

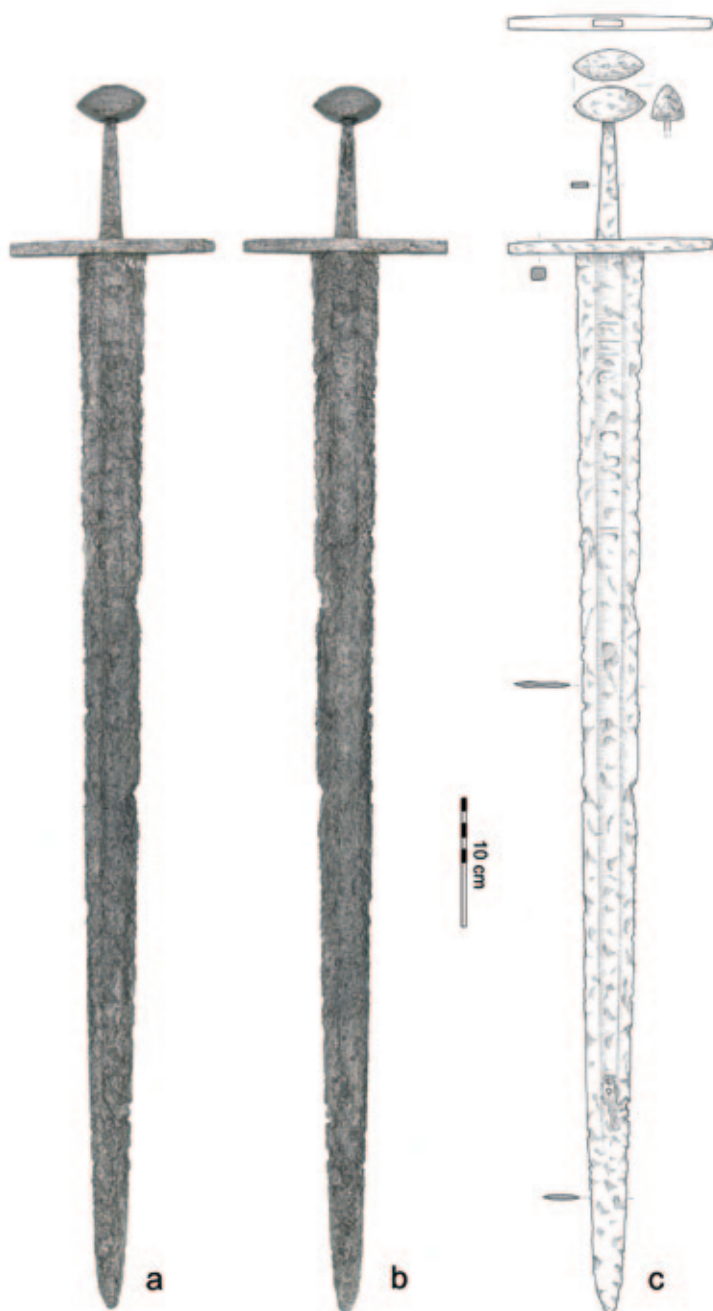
lenticular or conically oval, or conically elliptic, both viewed from above and from the side; its width is identical to the width of the blade at the crossguard. Single-piece pommel is mounted on a flat, rectangular-sectioned tang that widens evenly toward the blade. The pommel-tang joint was likely reinforced with metal wedges (Geibig 1991: 95–96, Abb. 24). The crossguard is placed onto the sword at the tang-blade junction; it is simple, straight, fairly short, and square-sectioned, tapering almost imperceptibly toward the terminals.

The blade has a slight taper roughly to the last third, after which it tapers more significantly and terminates in a short unpronounced tip. Each side of the blade has a wide and shallow fuller with poorly defined borders and almost no taper for the proximal 30 cm, after which it parallels the cutting edges and terminates 10 cm before the tip of the sword. Running along 23–25 cm of the fuller on one side of the blade below the crossguard are the remains of 1.9–2.0 cm high inlays of approximately 2 mm wide iron wires or strips. The severe corrosion in this part prevents a reliable identification of the sequence of the marks, which do not become clearer under X-rays (Fig. 4). In the initial part of the sequence, some 3 cm from the top of the blade, we can discern three vertical lines (III) followed distally by a pair of joined crossed bars (xx), two wider unidentifiable marks, two or three vertical bars (?), and a more complex round mark opened towards the tip with two curls terminating the ends on either side. The sequence possibly ends in another vertical bar. The sequence does not appear to be an inscription in Latin majuscule script, but more likely a decoration with a potentially symbolic significance. Similar sequences with two, three, or four vertical bars occur in combination with geometric forms (such as ovals, circles, and lozenges) on Type 5 blades from the second half of the 10th or early 11th century onwards (Geibig 1991: 113–116, 156, Abb. 30, 41).

We chose not to compromise the integrity of the blade as a museum exhibit by subjecting it to invasive metallographic analyses that could shed light on the microstructure of its core and cutting edges. Neither macroscopic examination nor X-ray images revealed traces of pattern-welding, which leads to the supposition that the sword has a soft iron body onto which layers of harder steel were forge-welded (Group IIIa after Williams 2012: 232, 251–260).

Površino meča prekrivajo plitve korozijske razjede, ki so na delu rezila proti konici izrazitejše in se spajajo v ozke izvotlitve. Ostrini sta sicer razjedeni in kažeta plitve zajede, ki jih lahko najverjetneje pripišemo poodložitvenim dejavnikom in koroziji. Ena ostrina je tik ob braniku rahlo usločena oziroma konkavno zožena, kar bi lahko pomenilo sledove brušenja (Geibig 1991: 152). Značilne ostre škrbine ali vsekanine, ki bi nastale med bojno uporabo, niso prepoznavne. Ročajne platice in ostanki morebitne nožnice se niso ohranili niti v najznatnejših sledovih, kar je lahko tudi posledica rokovanja z najdbo po odkritju ali čiščenja po prevzemu v muzejsko hrambo.

The surface of the sword is corrosion pitted, which is more pronounced towards the tip of the blade where pits combine into slender cavities. The cutting edges are poorly preserved, with shallow indentations most likely attributable to post-depositional factors and corrosion. One edge is slightly concave at the crossguard, which could be the result of sharpening (see Geibig 1991: 152). There are no detectable chop or cut marks that could be interpreted as battle damage. Nothing survives of the grip plates and possible scabbard, though this may also be the result of poor handling of the object after discovery or cleaning after it had arrived to the museum.

Sl. 3 Meč iz Voglajne pri Bežigradu. M. = 1:5 (a – stran z znaki; b – druga stran; posnel: T. Lauko; c – risba: I. Murgelj)
 Fig. 3 Sword from the Voglajna at Bežigrad. Scale = 1:5 (a – side with marks; b – other side; photo by: T. Lauko; c – drawing by: I. Murgelj)

Mere in razmerja med posameznimi deli meča:

Celotna dolžina 95 cm; masa 765 g.

Rezilo: dolžina 82 cm; širina pri braniku 5,3 cm; širina na 40 cm dolžine 4,2 cm; širina na 60 cm dolžine 3,6 cm; količnik ožanja rezila 1,47.

Žleb: dolžina 72 cm; širina pri braniku 2,1 cm; širina na 40 cm dolžine 1,8 cm; širina na 60 cm dolžine 1,3 cm; količnik dolžine rezila/dolžine žleba 1,14; količnik ožanja žleba 1,17; dolžina napisa ca. 23–25 cm; višina črk ca. 2 cm.

Branik: dolžina 15,8 cm; višina na sredini 1 cm; višina na koncih 0,9 cm; debelina na trnu 1,25 cm; debelina ob trnu 1,1 cm; debelina na koncih 0,9 cm; količnik dolžine/višine: 14,36.

Trn: dolžina 13 cm; širina pri braniku 1,8 cm; širina pri glaviču 0,9 cm; debelina pri braniku 0,6 cm; debelina pri glaviču 0,45 cm.

Glavič: širina 5,5 cm; višina 2,8 cm; debelina 2,45 cm; količnik širine/višine 1,96; količnik višine/debeline 1,14; količnik širine/debeline 2,24.

Measurements of and ratios between the different parts of the sword:

Complete length 95 cm; mass 765 g.

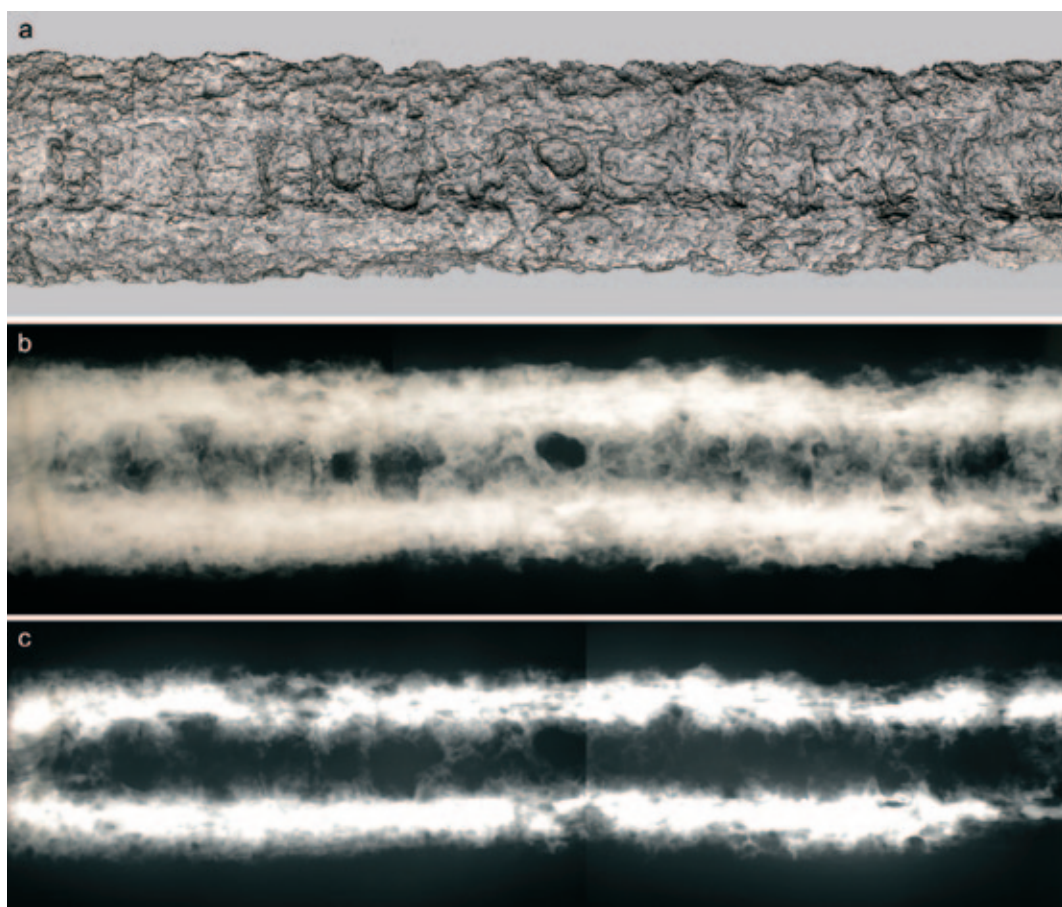
Blade: length 82 cm; width at crossguard 5.3 cm; width at 40 cm of length 4.2 cm; width at 60 cm of length 3.6 cm; blade taper ratio 1.47.

Fuller: length 72 cm; width at crossguard 2.1 cm; width at 40 cm of length 1.8 cm; width at 60 cm of length 1.3 cm; blade length/fuller length quotient 1.14; fuller taper ratio 1.17; length of mark sequence ca. 23–25 cm; mark height ca. 2 cm.

Crossguard: length 15.8 cm; height at mid-point 1 cm; height at terminals 0.9 cm; thickness on tang 1.25 cm; thickness near tang 1.1 cm; thickness at terminals 0.9 cm; length/height ratio: 14.36.

Tang: length 13 cm; width at crossguard 1.8 cm; width at pommel 0.9 cm; thickness at crossguard 0.6 cm; thickness at pommel 0.45 cm.

Pommel: width 5.5 cm; height 2.8 cm; thickness 2.45 cm; width/height quotient 1.96; height/thickness ratio 1.14; width/thickness ratio 2.24.

Sl. 4 Del rezila z znaki: a – fotografija (posnel: T. Lauko); b – rentgenski posnetek: prva eksponaža (100 kV; 4 mA; 2 min); b – rentgenski posnetek: druga eksponaža (90 kV; 3 mA; 1 min). Naprava: Seifert Eresco 42MF4

Fig. 4 Part of the blade with marks: a – photograph (photo by: T. Lauko); b – X-ray image: first exposure (100 kV; 4 mA; 2 mins); b – X-ray image: second exposure (90 kV; 3 mA; 1 min). Equipment: Seifert Eresco 42MF4

TIPOLOŠKO-KRONOLOŠKA OPREDELITEV

Splošna oblika rezila ustreza tipu X po E. Oakeshottu (1994: 28–30, 139; glej Aleksić 2007: 30), glede na potek ostrin, obliko konic ter metrične značilnosti in razmerja med rezilom in žlebom, na katerih sloni tipologija A. Geibiga, pa je najbližje poznim izvedbam rezil tipa 3 in zlasti njihovim naslednikom tipa 5b (Geibig 1991: 86, 153, Abb. 22). V skladu z Oakeshottovo tipologijo lahko eliptično oziroma lečasto oblikovan glavič ročaja opredelimo kot tip A, kratek raven branik kvadratnega preseka in enakomerne širine pa pripišemo različici Oakeshottovega tipa 1a. Kot celota ročaj ustreza kombinacijskemu tipu 16 / var. I (16-15-9-12) po Geibigu (1991: 70–72, 188, Abb. 17).

Težišče izdelave rezil tipa 5 Geibig postavlja v časovni okvir 950–1050/1075 (Geibig 1991: 153, Abb. 40; Aleksić 2007: 28–29; Sijarić 2004: 28–29), medtem ko je kombinacijski tip 16 / var. I okvirno zamejil med sredino 10. stoletja in tretjo četrtino 12. stoletja (Geibig 1991: 70–73, 146–147, 151). Upodobitve lečastih glavičev na spomenikih otonske umetnosti s konca 10. stoletja poleg začetka uporabe definirajo tudi izvorno območje te skupine mečev, ki se v smislu kovaške tradicije jasno navezuje na že uveljavljena delavniška kroga ULFBERHT in INGEL(RII) iz prostora ob srednjem toku Rena (Sijarić 2014: 60). Zgodnji meči z lečastimi glaviči naj bi torej predstavljali izdelke delavnic na Frankovskem, po preteku določenega časa od njihove uvedbe pa gre računati tudi z lokalno proizvodnjo v posameznih deželah Srednje in Vzhodne Evrope, kamor so bili prvotno izvažani (Geibig 1991: 171, 173, Abb. 50). Posamezni primerki mečev iz Češke, Slovaške, Estonije in Švice nakazujejo preživetje te oblike glaviča še vsaj v prvo polovico 13. stoletja (Kucypera, Kurasiński, Pudło 2011: 7–9). Opaznejša koncentracija mečev z glaviči tipa A oziroma ročaji tipa 16 / var. I zaznamuje tudi širše območje ob jugovzhodni meji Svetega Rimskega cesarstva. Primerke iz jugozahodnega dela Panonije in severne Dalmacije avtorji v glavnem datirajo v 11. stoletje (Demo 1984; Tomičić 2002; Bošković, Doračić 2009: 54–59), novejša interpretacija pa predvideva izdelavo mlajših različic še v desetletjih okoli sredine

TYPO-CHRONOLOGICAL ATTRIBUTION

The general form of the blade corresponds to Type X after Ewart Oakeshott (1994: 28–30, 139; see Aleksić 2007: 30). The shape of the cutting edges, the shape of the tip, the metric characteristics, and the blade/fuller ratios, which are the criteria used by Alfred Geibig, show that the sword is closest to his late versions of Type 3 blades and even more to their successors of Type 5b (Geibig 1991: 86, 153, Abb. 22). According to Oakeshott's typology, the elliptical or lenticular pommel can be identified as Type A, while the short, straight, and square-sectioned crossguard of an even width can be attributed to a variant of his Type 1a. As a whole, the hilt corresponds to the combination of Type 16 / Var. I (16-15-9-12) after Geibig (1991: 70–72, 188, Abb. 17).

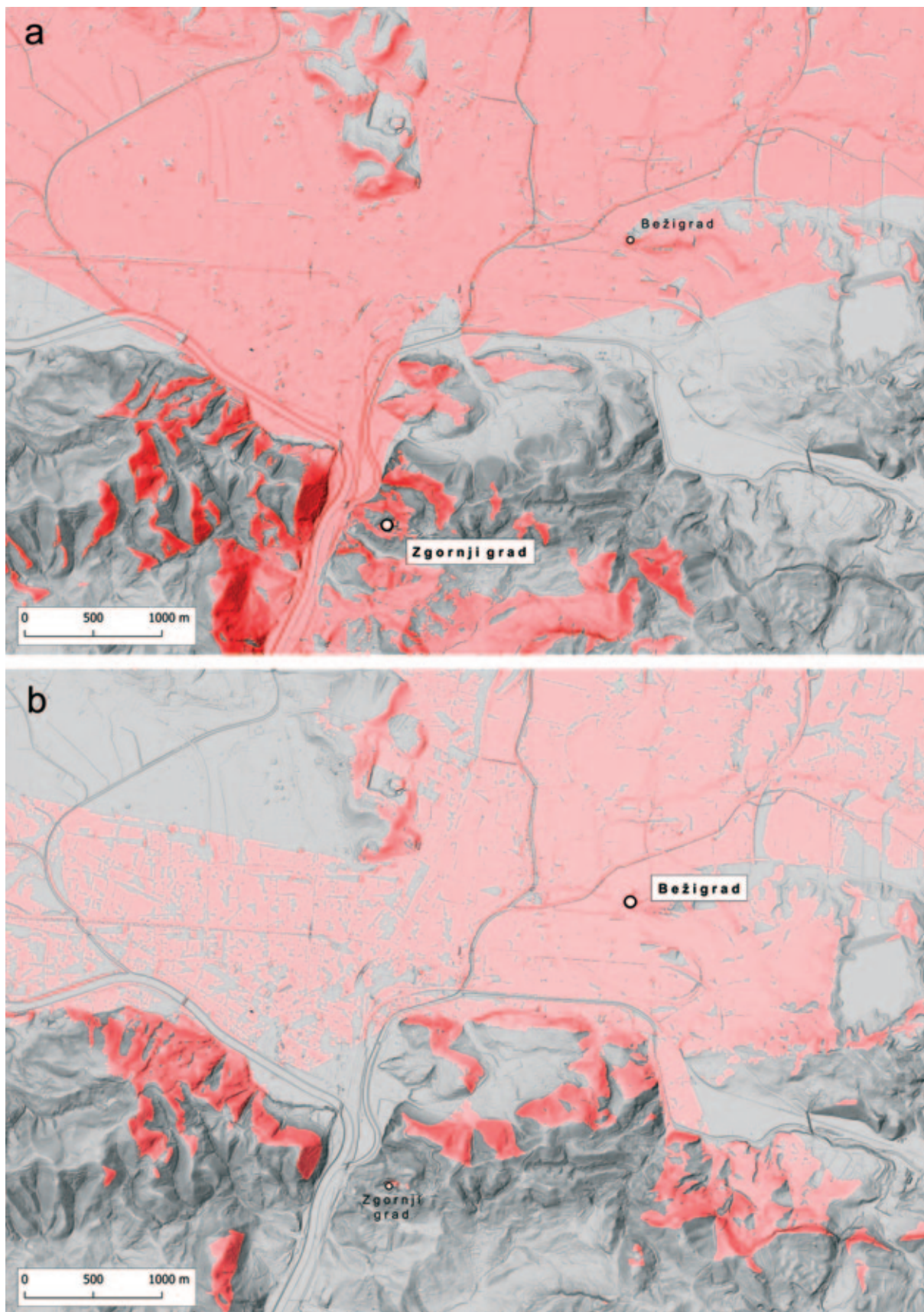
Geibig sets the main production span of Type 5 blades to 950–1050/1075 (Geibig 1991: 153, Abb. 40; Aleksić 2007: 28–29; Sijarić 2004: 28–29) and roughly dates the combination of Type 16 / Var. I between the middle of the 10th and the third quarter of the 12th century (Geibig 1991: 70–73, 146–147, 151). The depictions of lenticular pommels on the monuments of Ottonian art from the late 10th century define the beginning of their use, but also the area of origin for this particular group of swords, which is clearly associated with the smithing tradition of the established workshops of ULFBERHT and INGEL(RII) from the Middle Rhine Valley (Sijarić 2014: 60). The early swords with lenticular pommels are believed to be the products of the workshops in Franconia, while we may assume that later they also began to be produced locally in certain regions of central and eastern Europe that previously only received imports (Geibig 1991: 171, 173, Abb. 50). Single examples of swords from Bohemia, Slovakia, Estonia, and Switzerland indicate the continuation of this pommel shape at least into the first half of the 13th century (Kucypera, Kurasiński, Pudło 2011: 7–9). A concentration of swords with Type A pommels or Type 16 / Var. I hilts has also been observed in the wider area along the south-eastern border of the Holy Roman Empire. Authors mainly date the examples from south-western Pannonia and northern Dalmatia to the 11th century (Demo 1984; Tomičić 2002; Bošković, Doračić 2009: 54–59), while more recent interpretations place the produc-

12. stoletja (Aleksić 2007: 34; Sijarić 2014: 60–61; Bunčić 2021: 340–342). Meči z glaviči tipa A iz Štajerske in Kranjske vključujejo obravnavan meč iz Voglajne in šest mečev iz struge Ljubljanice na Ljubljanskem barju, pri čemer lahko od slednjih vsaj štiri uvrstimo v čas po sredini 11. stoletja, zlasti v 12. stoletje in prvo polovico 13. stoletja (Nabergoj 2015: kat. št. M2–M4, M9, M33; Gaspari 2017: kat. št. 2–4, 9, 35, 28). Z nekaj pridržka lahko omenjenim primerkom dodamo še meč z glavičem tipa A/B (?) iz struge Save pri Krškem (Škaler 1974: 171).

Pri meču iz Voglajne gre zelo verjetno za originalno konfiguracijo sestavnih delov, po kateri orožje ni bilo deležno nobenih sprememb. Upoštevalo tipologijo in kombinacijo posameznih sestavnih delov se zdi najverjetnejša datacija v 11. stoletje. Tako časovno opredelitev nakazujejo razmeroma kratko rezilo s širokim žlebom, proporcionalno in masno uravnoteženo s kratkim ročajem z razmeroma kratkim branikom in glavičem manjše oziroma lažje različice koničasto-ovalnega tipa (A). Ozki oziroma kratki lečasti glaviči so po A. Nadolskem (1954) sicer značilni za mlajšo skupino mečev tipa α s koničastimi rezili, ki jo avtor datira v 12. stoletje, medtem ko naj bi bili pri primerkih iz 11. stoletja običajni široke izvedbe glavičev, kratki braniki in rezila z zaobljenim vrhom (Sijarić 2014: 60–61). M. Aleksić je prikazal, da se razmeroma široki lečasti glaviči pojavljajo tudi pri posameznih mečih z rezili tipov Xa in XI po Geibigu, pripisanih pozni produkciji s konca 12. stoletja in začetka 13. stoletja, ter iz tega izpeljal razlago, da so masivni glaviči odziv na podaljšanje rezil in ročajnih trnov, ki naj bi zagotovil boljše uravnoteženost meča oziroma razporeditev mase (Aleksić 2007: 33–34, 37–38). Za zgodnejšo datacijo obravnavanega meča znotraj časovnega okvira pojavljanja kombinacijskega tipa 16 / var. I po Geibigu govori tudi tehnika izdelave znakov na rezilu, ki so izvedeni izključno z železnimi vložki. Nekako od sredine 11. stoletja naprej se namreč začnejo pojavljati napisi in znaki v kombinacijah vložkov iz različnih, predvsem barvnih kovin, čeprav ostanejo tudi izključno v železu izdelani vložki razmeroma pogosti vse do začetka 13. stoletja (Geibig 1991: 158, Abb. 41; Sijarić 2004: 22).

tion of later versions into the decades around the mid-12th century (Aleksić 2007: 34; Sijarić 2014: 60–61; Bunčić 2021: 340–342). The swords with Type A pommels from Styria and Carniola include the sword from Voglajna and six swords from the riverbed of the Ljubljanica in Ljubljansko Barje, of which at least four can be attributed to a time after the 11th century, particularly to the 12th and the first half of the 13th century (Nabergoj 2015: cat. nos. M2–M4, M9, M33; Gaspari 2017: cat. nos. 2–4, 9, 35, 28). With certain reservations, we may add the sword with a Type A/B (?) pommel from the riverbed of the Sava at Krško (Škaler 1974: 171).

The sword from the Voglajna very likely has the original configuration of the component parts without subsequent changes. The typology and combination of the component parts suggest it was produced in the 11th century. More precisely, this dating relies on the relatively short blade with a wide fuller, balanced in proportion and mass with the short hilt with a relatively short crossguard, and the pommel of a smaller or lighter variant of the conical-oval type (A). According to Nadolski (1954), narrow or short lenticular pommels are characteristic of the late swords of Type α with tapering blades that he dates to the 12th century, whereas the examples from the 11th century commonly have wide pommels, short crossguards, and blades with rounded tips (Sijarić 2014: 60–61). Marko Aleksić has shown that the relatively wide lenticular pommels also occur on some swords with the blades of Geibig Types Xa and XI attributable to the late production from the late 12th and early 13th century; from this he infers that the large pommels were a response to the lengthened blades and tangs and the desire to produce well-balanced swords with an appropriate weight distribution (Aleksić 2007: 33–34, 37–38). The earlier dating of the sword from the Voglajna within the timeframe of the appearance of Geibig's combination Type 16 / Var. I is supported by the production technique of the marks on the blade, which are made exclusively with iron inlays. Roughly from the mid-11th century onwards, inscriptions and other marks began to be made also in a combination of inlays of different, primarily non-ferrous metals, though exclusively iron inlays continued to be fairly frequent to the early 13th century (Geibig 1991: 158, Abb. 41; Sijarić 2004: 22).

Sl. 5 Karta vidnosti vzhodnega dela Savinjske doline z Zgornjega gradu (a) in Bežigrada (b) (izdelal: B. Kulmer; lidar cgis.arso)

Fig. 5 Visibility map of the eastern part of the Savinja Valley from Zgornji Grad (a) and from Bežigrad (b) (made by: B. Kumer; lidar cgis.arso)

Oris zgodovinskih okoliščin in arheoloških podatkov o srednjeveškem Celju v 11. in prvi polovici 12. stoletja

Obdobje izdelave meča, ki ga lahko najverjetneje umestimo v 11. stoletje ali prvo polovico 12. stoletja, njegovo uporabo umešča v čas utrjevanja skrajne jugovzhodne meje visokosrednjeveškega Rimskega cesarstva, ko je za okrepitev državne oblasti in okrepitev obrambnega pasu pred Ogri v mejnih krajinah cesar prosto kronsko zemljo poleg cerkvi podeljeval plemiškim rodbinam iz osrednjih delov nemške države, zlasti Saške, Frankovske in Bavarske. Celje (*Cilli*) je bilo eno od najpomembnejših spodnještajerskih središč in od okoli leta 1002 naprej sedež samostojne Savinjske mejne grofije (*Soune*), ki je v virih imenovana tudi Ogrska marka. Po izumrtju moške linije družine mejnega grofa v Savinjski krajini Viljema II. iz rodu bavarskih Wilhelmincev leta 1036, so sedež, domnevno na celjskem Zgornjem gradu, verjetno prevzeli grofi iz rodu Askvincev. Zaradi posetne razdrobitve severnih delov posesti Savinjske grofije v letih 1043–1045 je Celje v nadaljevanju postalo samo eno od njenih več manjših središč. Po polomu Askvinovega potomca Starkhanda II. proti Spanheimom okoli leta 1105/1106 je postal grof v Savinjski krajini Günther iz hohewartske veje Vovbržanov (1123–1137), katere izvor se domneva na Saškem (Curk 1987: 107–110; Kos 2005: 259; Ravnikar 2010: 79, 113–115, 473–474). Njegovo imenovanje po Celju (»marchione de Cylie«) se gotovo nanaša na Zgornji grad in ne na le malo pomembno naselbino oziroma dvor v ali ob njej. Lokacija Zgornjega gradu, stran od naselbine in prometnic, po J. Curku govori za njegovo širšo strateško vlogo, saj je sestavljal del »notranje obrambne« črte proti Madžarom, ki so vse do 1131 puštošili po Spodnjem Štajerskem (Curk 1987: 107–110). Dva najstarejša naselbinska horizonta na zahodnem delu grajskega grebena, ki ju označujejo ostanki lesenih zgradb in domnevno obzidje proti vzhodu, je T. Bregant povezovala z naselbino zgodnesrednjeveških gradiščanskih značilnosti in po keramičnem gradivu datirala v 11. stoletje, morda že v drugo polovico 10. stoletja (Bregant 1974: 275–276, 279–292; 1977: 20, 27–28; 1983: 40–41). Revizijska študija je pokazala, da imajo oblike lončenine iz obeh horizontov

Outline of the historical context and archaeological data on medieval Celje in the 11th and the first half of the 12th century

The sword from the Voglajna was most likely made in the 11th or the first half of the 12th century. This dating places its use to a time when the extreme south-eastern borders of the High Medieval Roman Empire were being consolidated. With the aim of strengthening the imperial authority and the defensive belt against the Hungarians, the emperor offered the free crown land in the border provinces to the Church, but also to the nobility from the central parts of the German state, particularly from Saxony, Franconia, and Bavaria. Located in a border province, Celje (*Cilli*) was one of the most prominent centres of Lower Styria and, roughly from 1002 onwards, the seat of the independent March of Savinja (*Soune*), in literary sources also referred to as the Hungarian March. After the male line of the family of William II of the Bavarian Wilhelminer family, Margrave of the Savinja March, became extinct in 1036, the seat presumably located on Zgornji Grad in Celje is believed to have been taken over by the counts from the Ascuvín family. The fragmentation of estates in the northern Savinja March in 1043–1045 led to Celje becoming only one of its several smaller centres. Following the defeat of Ascuvín's descendant Starkhand II by the Spanheim family around 1105/1106, it was Günther of the Hohenwart branch of the Heunburg family (1123–1137), presumably Saxon in origin, who became Margrave of the Savinja March (Curk 1987: 107–110; Kos 2005: 259; Ravnikar 2010: 79, 113–115, 473–474). The inclusion of Celje in his title (*marchione de Cylie*) undoubtedly refers to the stronghold of Zgornji Grad and not to the less important settlement or court in or near the settlement in the plain below. According to Jože Curk, the location of Zgornji Grad, detached from the settlement and lines of communication below, speaks of its strategic role in a wider area, as part of the 'internal defence line' against the Hungarians, who ravaged Lower Styria until 1131 (Curk 1987: 107–110). The two earliest habitation horizons excavated in the western part of the ridge of Zgornji Grad revealed the remains of timber buildings and presumed eastern defensive walls, which Tatjana Bregant associated with a settlement of early medieval 'hillfort' features and dated to the 11th century, possibly even the second half of the 10th century, using the unearthed pottery finds (Bregant 1974: 275–276, 279–292; 1977: 20,

primerjave med gradivom iz 12. in 13., morda že iz 11. stoletja, novejša interpretacija ostalin, prvotno pripisanih »gradišču«, pa se nagibajo k pripadnosti zgodnjim fazam fevdalne utrdbe (Brišnik 1999). »Tri metre debelo obzidje« naj bi tako predstavljalo sestavni del temeljenja vzhodne stene stolpa (»1. gradbene faza« po Bregant) in vzhodnega dela obzidja (»2. gradbene faze« po Bregant) zidane grajske utrdbe, medtem ko bi bili lahko ostanki jam za stojke in glinena tlakovanja, izvorno pripisani v požaru uničeni leseni stavbi, dejansko sledovi odrov in urejanj vršne kope ob gradnji zidane arhitekture ter njenim hodnim površinam. Dve stremeni s peterokotnima ušesoma in usločenima stopalkama iz 9. ali prve polovice 10. stoletja (Karo 2004: Abb. 3: 4; 4: 1), ki sta evidentirani kot najdbi iz Zgornjega (Starega) gradu (Guštin, Bressan, Komplet 2001: 249, kat. št. 106–107) in bi kot taki lahko indicirali pomembnost lokacije že v zgodnjem srednjem veku, najverjetneje ne izvirata s te lokacije. Vprašanje podobe in kronologije začetkov prvega fevdalnega gradu ostaja odprto in med drugim ni izključeno, da je bila utrdba iz 11. stoletja, ki je verjetno stala na mestu poznejšega grajskega jedra, še v celoti ali pretežno lesena.

SKLEP

Meč iz Voglajne lahko uvrstimo med starejše primerke mečev z glaviči tipa A po Oakeshottu in datiramo v 11. stoletje ali prvo polovico 12. stoletja. Najdišče meča v bližini prostorsko izpostavljene in strateško pomembne vzpetine Bežigrad morda ni naključje in bi lahko nakazovalo obstoj sočasne utrdbe, ki je omogočala neposreden nadzor nad prometnimi povezavami med Kranjsko, Koroško in Štajersko ter tako pomembno dopolnjevala učinkovitost domnevanega zgodnjega oporišča grofov Savinjske marke na celjskem Zgornjem gradu. Glede na to, da gre za zgodnjo obliko mečev z glaviči tipa A, bi lahko prvotnega lastnika orožja morda smeli iskati med pripadniki izvornega vojaškega spremstva mejnega grofa ali oboroženca v službi podrejenih plemičev, ki so se opremljali s kakovostnimi izdelki iz mečarskih delavnic na Frankovskem. V celoti ohranjen meč sodi v številčno prevladujočo kategorijo vodnih najdb, vendar dokumentirani podatki

27–28; 1983: 40–41). A revision study has shown that the pottery shapes from both horizons have parallels among the finds from the 12th and 13th centuries, possibly even the 11th century, and the remains initially attributed to a medieval hillfort have instead been linked to the early phases of a feudal stronghold (Brišnik 1999). The 'three-metre-thick defensive walls' would therefore form part of the east wall foundations of the stronghold tower (first building phase after Bregant) and the eastern part of the defensive wall (second building phase after Bregant) of a stone-built castle, while the post-holes and clay paving, initially attributed to a timber building destroyed in a fire, could represent the remains of scaffolding of the preparation work for the masonry structures on the top of the ridge and the associated ground surfaces. Two stirrups with pentagonal loops and curved tread-plates from the 9th or the first half of the 10th century (Karo 2004: Abb. 3: 4; 4: 1), recorded as found in Zgornji (Stari) Grad (Guštin, Bressan, Komplet 2001: 249, cat. nos. 106–107), could as such indicate the importance of the site back in the Early Middle Ages, but most probably do not originate from this site. Therefore, the question of the appearance and dating of the beginnings of the first feudal castle remains open; it is possible that the stronghold likely occupying the spot of the later castle in the 11th century was entirely or largely made of wood.

CONCLUSION

The sword from the Voglajna can be counted among the early examples of swords with Oakeshott's type A pommels and dated to the 11th or the first half of the 12th century. The findspot in the vicinity of the topographically exposed and strategically significant promontory of Bežigrad may not be a coincidence. It could indicate the existence of a post that provided direct control over the communications between Carniola, Carinthia, and Styria, but also significantly enhanced the efficiency of the presumed early stronghold of the Margrave of the Savinja March existing at the same time on Zgornji Grad. Considering that the sword is of an early form with a Type A pommel, its owner may be a member of the original military retinue of the margrave or one of the armed men in the service of subordinate nobility who fitted himself with high-quality products of the swordsmiths from Franconia. The completely preserved sword belongs to the category of water finds. The data recorded on the findspot and the condition

o najdišču in stanje meča po konservatorski obravnavi ne omogočajo določnejšega sklepanja o okoliščinah potopitve. Mogoča sta tako neželena, naključna izguba npr. med spopadom ali prečkanjem reke, kot namerno dejanje s profanim ali simbolnim ozadjem.

of the sword after conservation, however, do not offer an insight into the reasons behind its sinking; it may have been unintentionally, accidentally lost during a battle or river crossing, or intentionally deposited in a profane or symbolic act.

Prijevod Translation **ANDREJA MAVER**
Lektura Proofreading **MARKO MARAS**

SPLETNI VIRI INTERNET SOURCES

Geoportal ARSO – Geoportal Agencije Republike Slovenije za okolje, <https://gis.arso.gov.si>

Gis Portal – <https://gisportal.gov.si/>

LITERATURA BIBLIOGRAPHY

Aleksić, M. 2007, *Mediaeval Swords from Southeastern Europe. Material from 12th to 15th century*, Dedraplast, Belgrade.

Badovinac, T., Jeličić, J. 2006, Orožje "V eno roko vzamem puškico, v drugo sabljico...", exhibition catalogue, Pokrajinski muzej, Celje.

Bregant, T. 1974, Raziskovanja na Starem gradu nad Celjem 1972. leta, *Celjski zbornik*, Vol. 16 (1973–1974), 269–307.

Bregant, T. 1977, *Stari grad nad Celjem. Raziskovanja v letih 1973 in 1974. Poizkus rekonstrukcije rasti grajskega jedra*, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

Bregant, T. 1983, Prispevek arheoloških raziskav k proučevanju stavbnega razvoja Starega gradu Celje, *Varstvo spomenikov*, Vol. 25, 39–52.

Bošković, D., Doračić, D. 2009, *Mačevi viteškega doba u Hrvatskoj. Mačevi razvijenog i kasnog srednjeg vijeka u zbirci oružja Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu / Swords of the chivalric period in Croatia. Swords of the High and Late Middle Ages from the Arms Collection of the Croatian History Museum in Zagreb*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb.

Brišnik, D. 1999, Stari grad nad Celjem. Keramično gradivo iz sektorjev A in B, in: *Zbornik mednarodnega simpozija Celjski grofje, stara tema - nova spoznanja / Sammelband des internationalen Symposiums Die Grafen von Cilli, altes Thema - neue Erkenntnisse*, Celje, 27. – 29. Mai 1998, Fugger Germadnik R. (ed.), Pokrajinski muzej, Celje, 261–307.

Bunčić, M. 2021, Noviji nalaz dvaju srednjovjekovnih mačeva iz rijeke Kupe kod Donje Kupčine / Two mediaeval swords recently found in the River Kupa near Donja Kupčina, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. LIV, 331–351.

<https://doi.org/10.52064/vamz.54.1.7>

Cvirn, J., Kolšek, V., Moškon, M., Šlibar, V., Badovinac, T., Pirkmajer, D. 1993, *Vodnik po zbirkah Pokrajinskega muzeja Celje*, Pokrajinski muzej, Celje.

Curk, J. 1987, Celjski Stari grad, posebno v 16. stoletju, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Vol. 58=23(1), 107–117.

Demo, Ž. 1984, Srednjovjekovni mačevi u Muzeju grada Koprivnice, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. XVI–XVII (1983–1984), 211–240.

Fugger Germadnik, R. (ed.) 1999, *Grofje Celjski: katalog razstave*, Pokrajinski muzej, Celje.

Fugger Germadnik, R. (ed.) 2014, *Grofje in knezi Celjski*, Pokrajinski muzej, Celje.

Gaspari, A. 2017, Reka Ljubljanica in fenomen vodnih najdb srednjeveških mečev iz obdobja od 11. do 15. stoletja, *Arheološki vestnik*, Vol. 68, 387–438.

Geibig, A. 1991, *Beiträge zur morphologischen Entwicklung des Schwertes im Mittelalter: eine Analyse des Fundmaterials vom ausgehenden 8. bis zum 12. Jahrhundert aus Sammlungen der Bundesrepublik Deutschland*, Published PhD Thesis, Kiel University, Offa-Bücher 71, Karl Wachholtz Verlag, Neumünster.

Guštin, M., Bressan, F., Komplet, B. 2001, Kovinske najdbe iz Celja, in: *Srednjeveško Celje*, Guštin M. (ed.), *Archeologia Historica Slovenica* 3, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, Ljubljana, 239–287.

Janko, A. 1994, Parzival in slovenska Štajerska, *Celjski zbornik*, Vol. 30, 191–195.

Karo, Š. 2004, Die Typologie der frühmittelalterlichen Steigbügel aus slowenischen Fundorten, in: *Zborník na počest' Dariny Bialekovej*, Fusek G. (ed.), *Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied*, Nitra, 165–173.

Kos, D. 2002, Grb in mit. Primer psevdokraljevskega Izročila o gospodih Svibenskih (12.–19. stoletje), *Zgodovinski časopis*, Vol. 56(3–4), 287–325.

Kos, D. 2005, *Vitez in grad. Vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, Slovenskem Štajerskem in Slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana. <https://doi.org/10.3986/9616500821>

Kosi, M. 1998, *Potujoči srednji vek. Cesta, popotnik in promet na Slovenskem med antiko in 16. stoletjem*, Založba Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana.

- Kucypera, P., Kurasiński, T., Pudło, P.** 2011, Problem rozwoju jednolitych głowic mieczowych między połową IX a połową XIII w. (The Problem of Uniform Iron Pommels' Development Between mid 9th and mid 13th Century), in: *Cum Arma per Aeva. Uzbrojenie indywidualne na przestrzeni dziejów*, Kucypera P., Pudło P. (eds.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 74–90.
- Lazar, T.** 2007, *Oborožitev in utrdbene strukture v srednjem veku – arheološki viri* (Seminarska naloga na podiplomskem študiju), Unpublished manuscript, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Moškon, M.** 1967, *Celjski muzej II. Stalna razstava umetnostne in kulturno-zgodovinske zbirke Pokrajinskega muzeja v Celju*, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 67, Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, Ljubljana.
- Nabergoj, T.** 2001a, *Oboroženi stan srednjeveške družbe na Slovenskem na osnovi materialnih virov. Primer: meči*, Unpublished MA Thesis, University of Ljubljana, Ljubljana.
- Nabergoj, T.** 2001b, *Habent sua fata gladii, habent sua fata arma! : Prispevek k izrazju za orožje in bojno opremo v srednjeveških pisnih virih za slovenski prostor*, *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, Vol. 49(1–2), 1–22.
- Nabergoj, T.** 2015, *Srednjeveško orožje in bojna oprema iz reke Ljubljanice*, Unpublished PhD Thesis, University of Ljubljana, Ljubljana.
- Nadolski, A.** 1954, *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku. Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*, Acta Archaeologica Universitas Lodziensis 7, Zakład Im. Ossolińskich we Wrocławiu, Łódź.
- Oakeshott, E.** 1994, *The Sword in the Age of Chivalry*, The Boydell Press, Woodbridge.
- Orožen, J.** 1936, *Gradovi in graščine v narodnem izročilu. 1. Gradovi in graščine ob Savinji, Sotli in Savi*, Samozaložba, Celje.
- Orožen, J.** 1956, *Zgodovinski pregled regulacije Savinje in njenih pritokov*, *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, Vol. 4(1), 15–20.
- Orožen, J.** 1971, *Zgodovina Celja in okolice. I. del: Od začetka do leta 1848*, Celjski zbornik, posebna izdaja, Celje.
- Ravnikar, T.** 2010, *V primežu medplemiških pririvanj*, Digitalna knjižnica / Dissertationes 13, Pedagoški inštitut, Ljubljana.
- Sijarić, M.** 2004, *Mačevi 10.–15. stoljeća iz Bosne i Hercegovine*, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Sijarić, M.** 2014, *Hladno orožje iz Bosne i Hercegovine u arheologiji razvijenog i kasnog srednjeg vijeka / Cold-steel weapons from Bosnia and Herzegovina in the archaeology of the high and late mediaeval periods*, Univerzitet u Sarajevu, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
- Stopar, I.** 1992, *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji. Spodnja Savinjska dolina 3, Založba Park*, Ljubljana.
- Škaler, S.** 1974, *Krško, Varstvo spomenikov*, Vol. XVII–XIX(1), 171.
- Tomčić, Ž.** 2002, *Romanički mač iz rijeke Save kraj Jasenovca. Prinos poznavanju romaničkog oružja u Slavoniji*, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, Vol. 19, 149–163.
- Williams, A.** 2012, *The Sword and the Crucible. A History of the Metallurgy of European Swords up to the 16th Century*, History of Warfare 77, Brill, Leiden–Boston.

